

X

ET KORT OPHOLD

– ET HISTORIEMALERI AF THOMAS KLUGE

AF MUSEUMSINSPEKTØR HANNE LOPDRUP

Frederiksborgmuseet er i år blevet beriget med et helt nyt historiemaleri *Et kort ophold. Danske FN-tropper i Bosnien* malet af Thomas Kluge 1997-98. Billedet er bestilt af den amerikanske ambassadør Edward Elson og skænket til museet som en gave til Danmark ved hans embedsperiodes udløb.

Bestillingen er på flere måder bemærkelsesværdig. Den genopliver en gammel tradition for bestilling af historiemaleri til Frederiksborgmuseet, som museets stifter brygger J. C. Jacobsen grundlagde, og som førte til udførelsen af nogle af museets kendteste billeder, for eksempel *De sammensvorne rider fra Finderup lade* og *Arkonas indtagelse*.¹ Historiemalerier, som i dag anses for markante udtryk for den nationalromantiske historieopfattelse, der lå bag museets oprettelse. I slutningen af 1890erne opgav museet at videreføre brygger Jacobsens plan for historiemalerier. Kunstnerne var trætte af de bundne bestillingsarbejder, og tiden var løbet fra de fortællende billeder. Siden år 1900 har historiemaleriet været forkættet og erklæret dødt.² Enkelte begivenheder i vort århundrede har dog været stærke nok til at fremkalde historiemalerier på Frederiksborg. Genforeningen i 1920 lod museet forevige i tre malerier af Hans Nikolaj Hansen, og befrielsen 1945 ville man fejre ved at lade Herman Vedel male et stort gruppebillede, som forenede samarbejdsfolkene med medlemmer af Frihedsrådet. Ideen mødte imidlertid modstand og projektet blev opgivet. Følgen blev, at museet i stedet fik to billeder, et gruppeportræt af Frihedsrådet og et billede af Christian Xs åbning af rigsdagens første møde efter befrielsen.³ Siden har museet ikke taget initiativ til bestilling af historiemalerier.

BESTILLEREN

Alene på denne baggrund er det interessant, at museet nu har fået et nyt historiemaleri med fortællende indhold malet af en ganske ung kunstner. Det er næppe tilfældigt, at initiativet kom udefra. Ambassadør Edward Elson var en hyppig gæst på Frederiksborgmuseet og havde her hæftet sig ved, ”hvordan betydningsfulde øjeblikke i dansk militærhistorie var så utilstrækkeligt repræsenteret og lod til at afspejle en ubevidst mangel på stolthed over Danmarks militærhistorie”.⁴ Videre hedder det: ”Den tapperhed og det mod, som de danske tropper i eks-Jugoslavien har udvist, er blevet internationalt anerkendt, ja blevet en myte. Amerikanske embedsmænd i Sarajevo taler med ærefrygt

om de danske troppers karakterstyrke og frygtløshed og omtaler dem som modige krigere, der er engageret i forsvaret for fred. . . . Danmark, dets forsvarsledelse og dets soldater har gjort deres pligt. En eller anden burde bestille et maleri, der priser de sejre, som de danske FN-soldater har vundet i fredens tjeneste. Maleriet burde hænge på Frederiksborg slot oven over *Tilbagetoget fra Dannevirke*.⁵ Ved at sammenstille den danske indsats i Bosnien med det billede af Niels Simonsen, der om noget er blevet synonymt med 1864, har den amerikanske ambassadør ud fra sin opfattelse af den danske historie peget på, at Danmark stadig trænger til at få bortvejret nederlagsstemningen efter 1864. Det er bemærkelsesværdigt, at E. Elsons hensigt med at bestille et historiemaleri nærmest er identisk med

Thomas Kluge, *Et kort ophold. Danske FN-tropper i Bosnien*.
Malet 1998. Akryl på lærred, 202 x 246 cm.
Frederiksborgmuseet, A 9181.

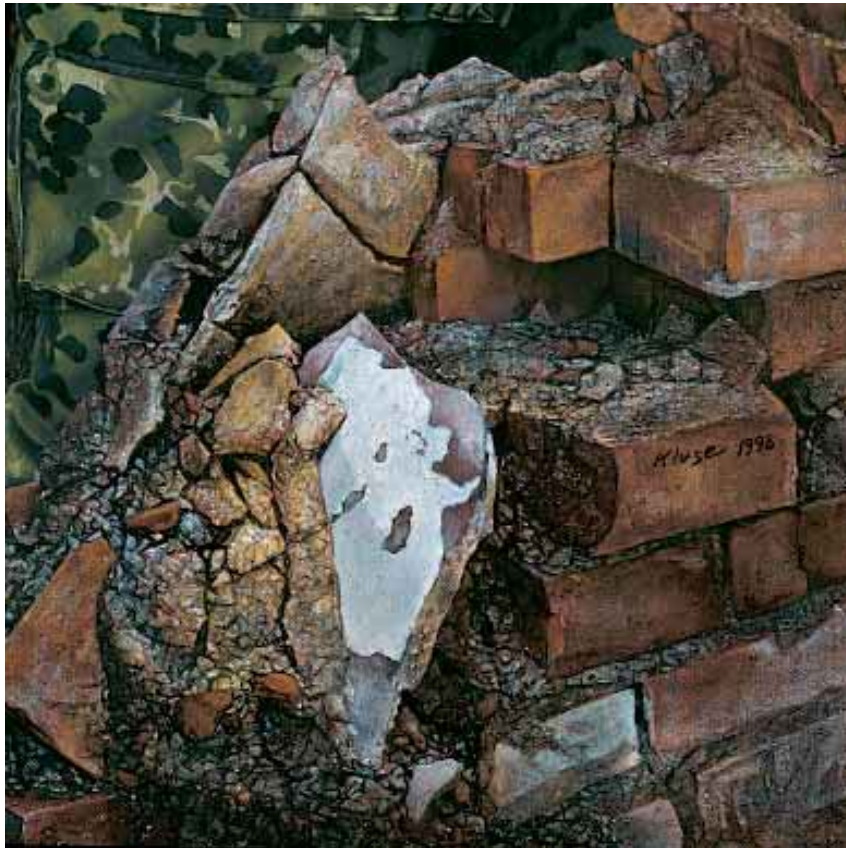

Niels Simonsen, *Episode af tilbagoget fra Dannevirke den 5.-6. februar 1864*. Malet 1864. Olie på lærred, 48,5 x 80 cm. Frederiksborgmuseet, A 4258.

brygger Jacobsens. Elson vil fremkalde national stolthed over militærets indsats, og Jacobsen stiftede museet og bestilte historiemalerierne for at styrke den nationale selvfølelse efter 1864.

KUNSTNEREN

Edward Elson, der selv er kunstsamler, havde allerede i U.S.A. fattet interesse for nyrealismen, og med Thomas Kluge valgte han en markant repræsentant for denne retning. Den 29-årige kunstner startede sin løbebane med et ophold på Holbæk Kunsthøjskole i 1991 og arbejdede sig siden frem som autodidakt.⁶ I 1994 figurerede han på Charlottenborgs forårsudstilling med et neorealistisk billede *Mens vi venter* med to personer i foruroligende positurer, kun delvist synlige i det mørke, dramatisk belyste billede. Fra starten var der således mennesker i hans billeder. Herfra var der ikke langt til portrættet. Med et gruppebillede bestilt af Det Danske Handelskammer 1995 som pendant til P. S. Krøyers berømte Børsbillede viste Kluge, at han ikke blot mestrede portrættet, men også de store figurkompositioner. Året efter kom et højdepunkt i hans karriere, portrættet af Hendes Majestæt Dronning Margrethe II, et mesterværk i sin næsten nærgående realisme. Herefter fulgte en række portrætbestillinger. Hans portrætter er mørke med sort baggrund og dramatisk belysning, som former ansigterne. Der er tydelige referencer til det 17. århundredes kunst, især genkendes Caravaggios clair-obscur effekter.

Detalje fra
Et kort ophold.

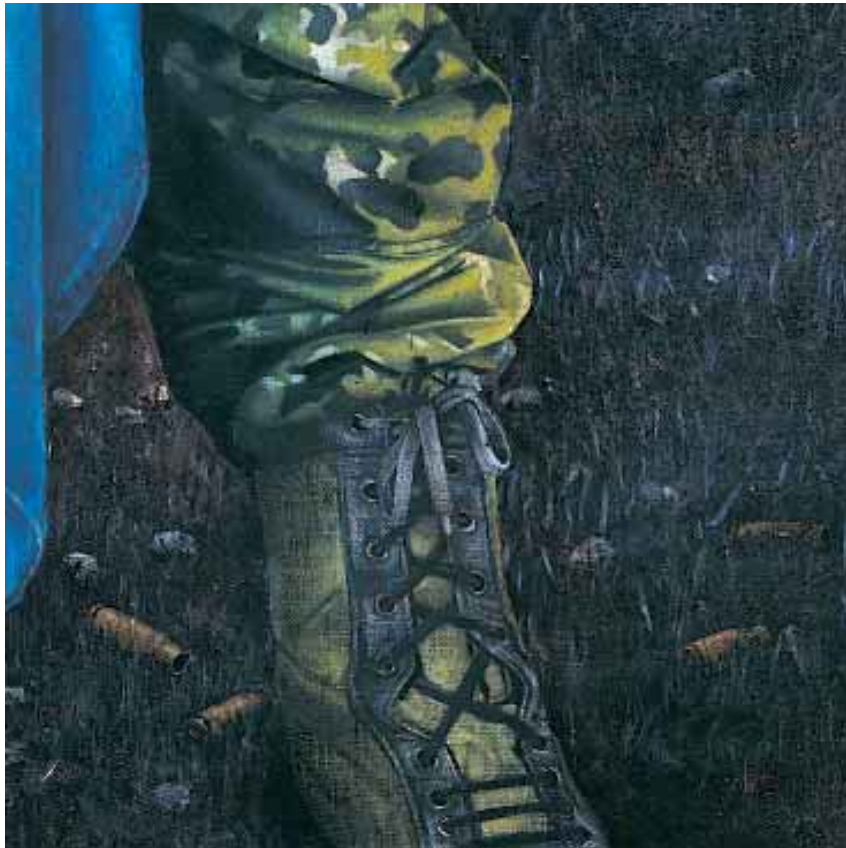
Bestillingen fra Edward Elson stillede Kluge over for en genre, han ikke tidligere havde forsøgt sig i. Ved udførelsen af de gamle historiemalerier til Frederiksborg var kravet til kunstneren den størst mulige historiske korrekthed i gengivelsen af begivenheder, der lå århundreder før deres egen tid. Dette nødvendiggjorde grundige historiske forstudier. I Kluges tilfælde ligger kilde-materialet lige for. Der er mulighed for at få personer i tale, som har været engageret i begivenhederne. Til gengæld kunne der være divergerende holdninger til billedets indhold og udformning. Der blev derfor nedsat en militær komité, som kunne vejlede kunstneren og være behjælpelig, blandt andet med at skaffe ham adgang til krigsområderne i eks-Jugoslavien og med at få alle de militærtekniske detaljer som korrekt gengivelse af våben og uniformer på plads.⁷ Desuden blev der oprettet en komité, som maleren kunne rådføre sig med omkring det kunstneriske.⁸ De to komitéer afspejlede de mange interesser i et sådant billede, men bestillerens ønsker og forventninger måtte veje tungest, og da Edward Elson fandt tidligere skildringer af dansk militær indsats for beskedne, ville det være nærliggende for Thomas Kluge at gribe tilbage i kunsthistorien, for eksempel til Treårskrigenes sejrstrus, og male et glørficerende billede af den danske FN-indsats i Bosnien.

Maleriets titel *Et kort ophold. Danske FN-tropper i Bosnien* fortæller, hvor scenen foregår.⁹ Under arbejdets udførelse var Thomas Kluge, der ikke selv har været soldat, to gange i eks-Jugoslavien. Her opholdt han sig sammen med de danske soldater og delte deres strabadser, for eksempel en dagsmarch på 36 km med 10 kilo på ryggen. Han beså landskaberne fra helikopter og fik forevist krigens gru med sønderbombede områder og byer i ruiner. Han tilbragte desuden 24 timer i en af forsvarrets Leopard-kampvogne, som forbløffede ham ved en fantastisk manøvredugtighed. Overbygningen eller tårnet drejer uafhængigt af hjulene, hvilket giver en overrumplende fornemmelse af at bevæge sig sidelæns i forhold til kørselsretningen. På disse rejser talte Thomas Kluge med soldaterne om deres oplevelser og deres følelser for den opgave, de løste, og han tog en lang række fotografier. På baggrund af sit studiemateriale malede han fra oktober 1997 til maj 1998 det store billede i sit atelier i København. Udgangspunktet for kompositionen var det tredelte landskab med forgrund, mellemgrund og baggrund, og han begyndte med at male muren og soldaten med FN-flaget i forgrunden.

Ved første øjekast synes billedet enkelt. Fire bevæbnede, danske soldater iført kampuniform og hjelme med FN-emblemer står bag en ruinmur i et bjerglandskab ved siden af en kampvogn og med et FN-observationstårn i baggrunden. Billedet synes malet med en næsten fotografisk realisme, men ved nærmere eftersyn får man øje på flere urealistiske, foruroligende elementer.

Lyset er mærkeligt. Hele forgrunden ligger hen i dunkelhed. Her skinner ingen naturlig sol, som ville kaste skygger. Alligevel er personerne og de andre elementer delvist belyst, men fra forskellige sider, altså ikke fra samme lyskilde. Kun soldaten længst til venstre er belyst på en forståelig måde. Han tænder en cigaret, der oplyser hans ansigt. Ellers er han og de to soldater til venstre for muren belyst fra venstre side. Kampvognen med kanonen får lys oppefra, mens muren og soldaten længst til højre er belyst fra højre side. Kunstneren udnytter clair-obscur teknikken til at belyse forgrunden fra alle retninger i en scene, der efter baggrunden at dømme foregår i dagslys, for her ser vi et næsten gyldent, solbeskinnat morgenlandskab med en flod i mellemgrunden og bjerge, der fortoner sig op i himlen. Der er således en mærkelig modsætning mellem forgrunden og de andre planer. Der er heller ikke tale om en tro gengivelse af et bosnisk landskab. Kunstneren har taget sig den frihed at bruge et landskab fra Makedonien. Floden i mellemgrunden danner grænse til Albanien.

Muren i forgrunden er omdrejningspunktet for belysningen, der skaber en urealistisk stemning, som bliver endnu mere mærkbar, når man betragter selve muren. Tilsyneladende er den et bygningsfragment, en ruin, men samtidig helt uvirkelig. Den kunne aldrig stå sådan i virkeligheden. Den er løsrevet fra sin naturlige sammenhæng. Faktisk er det et murstykke mellem to tomme vindueshuller i et sønderkudt hus. Hele huset ses på et af Kluges fotografier. Han valgte kun at bruge et udsnit, som var særlig dekorativt. For at opnå et næsten fysisk nærvær har han gengivet murværket med en akkuratetsse, som virker helt surrealistisk. Man bemærker især det nederste parti med den foruroligende, hvide plamage, der ligner en maske. Her på en af stenene, har han placeret sin signatur. Muren er et symbol på det krigshærgede land og på den skrøbelige fred, der må understøttes med våbenmagt. De to soldater står som støtter for

Detalje fra
Et kort ophold.

muren, men den afgrænser desuden et rum for dem. I krigsområderne var FN-troppers aktionsradius begrænset. Derfor betyder muren også: hertil, og ikke længere.

De fire soldater i ens uniformer og FN-hjelme viser sig ved nærmere eftersyn at være den samme person, blot med forskellige ansigtsudtryk. Thomas Kluge fandt sin model blandt garderne på Rosenborg Kaserne. Hans navn, J. D. Jensen, står på navneskiltet på brystet af den anden soldat fra venstre. J. D. Jensen havde aldrig været i Bosnien i virkeligheden, men Kluge valgte ham på grund af det unge, uskyldige udtryk og de stærke, blå øjne, der på samme tid var skræmmende ved deres isende kulde. Han måtte ikke ligne en helt eller en Rambo-type, for det er i disse ansigter, at Thomas Kluge fortæller sin historie: "At krigen og det militære system kræver ensrettede, hjernevaskede mænd. Man laver robotter, kloninger og sender dem i krig". De fire personer har hver sit udtryk og er uden indbyrdes forbindelse. Kunstneren har ikke tilstræbt portrætlighed. Modellens ansigt skulle bruges til at vise noget om Kluges holdning til krig. Hos tre af personerne er blikket angstfyldt. De er berørt af situationen, mens den fjerde med kikkerten som den eneste er uberørt. Han er beskueren, som stirrer ud mod et fjernt punkt, men hans synsfelt er begrænset af muren, der rager ind foran øjnene af ham. Han ville gerne delagtiggøre os i de ting,

han har været vidne til, men det overlades billedets beskuer selv at finde ind til historien. Ruinen er det, vi selv står midt i. Den uafsluttede mur fortsætter ud over billedets ramme, ligesom de beskårne forgrundsfigurer og kampvognen. Billedet og historien er uden afslutning. De forreste personer i naturlig størrelse og den organiske gengivelse af muren skal give os følelsen af selv at være til stede. Med sin realisme vil Kluge opnå, at vi kommer så tæt på som muligt. At vi føler os involveret og drager vores egne konklusioner om billedets budskab.

Nogle ville måske spørge, hvor krigen er i billedet. Hvor er de lemlæstede og sårede. Alt det som afspejles i soldaternes angstfyldte blik. Døden kan aflæses i de øjne, der har set den. Soldaterne står agtpågivende og spejdende spærret inde bag muren, passivt afventende. Som fredens vogtere må de ikke selv være aktive, men truslen mod deres eget liv er der alligevel. På jorden nederst i højre hjørne ligger fire patroner, en til hver.

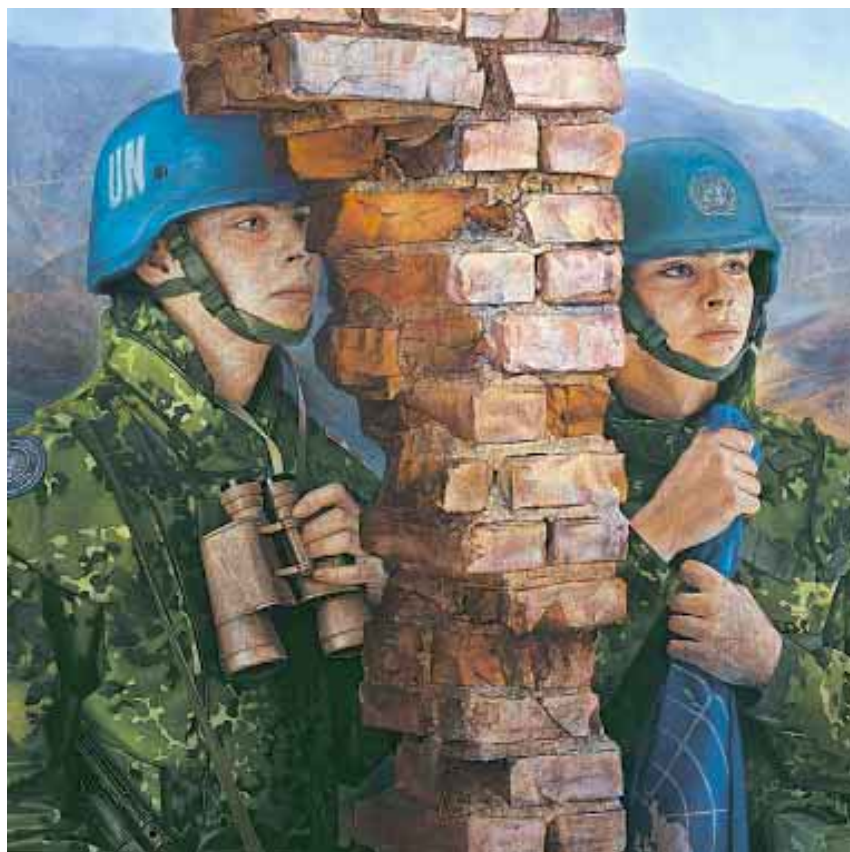
Kampvognen er med i billedet, fordi den danske styrke var udrustet med Leopard-kampvogne. Det var første gang, at FN udstationerede så kraftigt materiel under en fredsbevarende aktion. Den danske styrke tog kampvognene i brug under en af de mest berømmede aktioner for resolut, dansk optræden.¹⁰ En episode ved Tusla i 1995, hvor en svensk observationspost var kommet under kraftig beskydning, og hvor danskerne rykkede til undsætning og i selvforsvar åbnede ild fra kampvognene. I baggrunden ses et højt placeret observationstårn, som giver indtryk af, at det kan være en udsat post.

Kampvognen er trukket helt frem i billedet og anbragt på en måde, der afspejler Kluges oplevelse af kampvognskørsel. Selve vognen er på vej ud af billedet, mens tårnet med kanonen er drejet, så den er på vej ind i billedet. Kanonløbet virker voldsomt og peger aggressivt hen mod muren. Kompositionelt har kanonløbet og kampvognen betydning ved at skabe dybde i billedet. Her på kampvognen har Kluge anbragt det nationale symbol, et lille, beskedent Dannebrog malet uden patos.

FN-flaget kom med i billedet som en hentydning til den amerikanske ophavsmand. Kluge lod det folde, så kun det amerikanske kontinent er synligt og understreger dermed tillige opfattelsen af U.S.A. som fredens vogter.

Som det er fremgået, har Kluge malet et billede med flere betydningslag. Det er ikke nogen entydig skildring af den danske fredsbevarende mission i eks-Jugoslavien. Flertydigheden fremgår allerede i titlen. Et kort ophold – i krigen, som ikke nødvendigvis sker på grund af parternes eget ønske, men fordi freden er dem påtvunget. Det kunne også være et kort ophold i soldaternes liv, mens de er udstationeret, eller mens de et øjeblik står og holder en rygepause. Endelig kan det være en hentydning til bestillerens situation, hvis tid i Danmark kunne opfattes som et kort ophold i hans liv. Sammenfattende kan det siges, at Thomas Kluges billede er blevet en uventet løsning i forhold til bestillerens ønske om et modstykke til *Tilbagetoget fra Dannevirke*. Han har ikke grebet tilbage til ånden fra 1848 for at levere en heroiserende fremstilling. Hans holdning til krig kommer klart frem i soldaternes angstfyldte venten.

Alligevel har Kluge løst den bundne opgave og indfriet den militære komité's ønsker med hensyn til billedets elementer. De er der alle: de danske FN-soldater, kampvognen, observationstårnet, ruinen, det danske flag og det karakteristiske landskab. Alt er der til at fastholde den danske indsats. Bestillerens forventning om, at billedet skulle fremkalde stolthed hos den danske befolkning er også opfyldt. Samtidig har kunstneren tilført billedet sit eget perspektiv, præget af en beskeden stilfærdighed, der kan opfattes som

Detalje fra
Et kort ophold.

typisk dansk, og som dybest set kan have sammenhæng med nederlagsfølelsen efter 1864. Kluges billede er et inderligt følt, personligt udsagn om krigens meningsløshed. Ved at undgå det ensidigt glorificerende hæver det sig over det trivielle.

Den amerikanske ambassadør karakteriserede da også billedet som et mesterværk, der demonstrerede de danske troppers beundringsværdige ro og humanitet i eks-Jugoslavien, hvor deres modige indsats havde vakt international anerkendelse.¹¹

Billedet fortæller således både om soldaternes situation under langvarig, koncentreret overvågning, og samtidig stiller det spørgsmål til en skrøbelig fred, der kun kan opretholdes ved militære midler. *Et kort ophold* er enestående i kunstnerens produktion. Det er første gang, han maler et rigtigt landskab, hvilket giver dybde og et nyt perspektiv i hans kunst. For at opnå dette er bjergenes farver og konturer dæmpet ned og sløret, hvilket er usædvanligt hos Kluge. Der er imidlertid også referencer til ældre kunst. De blå-grønne farver i mellemgrunden har et tydeligt slægtskab med bjergrige, flamske landskabsmalerier fra renæssance og barok. Og selv om de Caravaggio-inspirerede clair-obscur effekter ikke er så udprægede som i hans portrætter, er der yderligere en indholdsmæssig reference til Caravaggios billeder af overgreb på uskyldige, unge drenge.¹² På

Martin Bigum, *National Retreat (Millennium)*.
Malet 1996. Olie på lærred,
200 x 210 cm. Tilhører
Arken. Museum for
Moderne Kunst.

MODSTÅENDE SIDE:

Vilhelm Rosenstand, *Episode af ottende brigades modangreb ved Dybbøl 18. april 1864*.
Malet 1894. Olie på lærred,
127 x 190 cm. Frederiksborg-
museet, A 6488. Ottende bri-
gade var kommet til Dybbøl
kort tid før angrebet og havde
derfor kræfter i behold. Vilhelm
Rosenstand malede 30 år senere
dette glorificerende historie-
maleri som en hyldest til den
brigade, han selv havde været
officer ved.

tilsvarende vis ser Kluge krigen med den militære ensretning som et overgreb på uskyldige, unge mænd.

Alene ved sine inspirationskilder adskiller Thomas Kluge sig fra sin generations malere. I tilgangen til historiemaleriet går han også sine egne veje. Hos Martin Bigum finder man ironisk distance i *National Retreat (Millennium)* 1996, en tegneserieagtig parafrase over Vilhelm Rosenstands kendte historiemaleri af *Ottende brigades angreb under stormen på Dybbøl*,¹³ mens Kluge tager genren alvorligt. Han maler med inderlighed og seriøsitet.

I forhold til den herskende nyrealisme føler Thomas Kluge sig som en ener. Andre nyrealister virker køligt distancerende, hvor Kluge selv vil engagement og nærvær. *Et kort ophold* viser, at det ikke er historiemaleriet som genre, der er dødt, men derimod den forherligende nationalromantik. Kluges nyrealisme med surrealistiske undertoner har givet det klassiske historiemaleri et nyt indhold præget af tvetydighed og åbenhed over for forskellige tolkninger. Det giver hans billede ekstra dimensioner.

NOTER:

- 1 Hanne Lopdrup: J. C. Jacobsen og historiemaleriet, i: J. C. Jacobsen og Frederiksborg, Frederiksborgmuseet, 1997, s. 34-55. Hanne Lopdrup: De sammensvorne... et maleri af Otto Bache, Frederiksborgmuseet, 1989. Hanne Lopdrup: Historiemaleren Tuxen. Arkonas indtagelse, i: Laurits Tuxen. Portrætter og historiemalerier, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, 1990, s. 26-35.

- 2 Hanne Lopdrup: Dronning Margrethe og den jyske adel, Carlsberg-fondet Årsskrift, 1993, s. 128. Mette Bligaard: Fædrelandshistoriske billeder, Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg, 1978, s. 24.
- 3 Thorkild Kjærgaard: Frederiksborgmuseet og besættelsestiden, i: Besættelsen 1940-45, Frederiksborgmuseet, 1995, s. 8-13. Hanne Lopdrup: Frihedsrådet. Et gruppeportræt, i: Besættelsen 1940-45, Frederiksborgmuseet, 1995, s. 22-39.
- 4 Edward E. Elson: "At gribe det rette øjeblik", Jyllandsposten den 26. december 1997.
- 5 Se note 4. Der refereres til Niels Simonsens "Episode af tilbagetoget fra Dannevirke 5.-6. februar 1864". Grisaillemaleri udført 1864. Frederiksborgmuseet, A 4258.
- 6 Thomas Kluge – en magisk realist, Skive Kunstmuseum, 1997.
- 7 Den militære komité bestod af general Jørgen Lyng, oberst Jens Greve og oberst Lennart de Scheel.
- 8 Den kunstneriske komité udgjordes af Dronning Margrethe, kabinetssekretær Niels Eilschou Holm, museumsdirektør Mogens Bencard, Susanne Elson, kunsthistoriker, gift med den amerikanske ambassadør og Susanne Højriis, Galerie Susanne Højriis.
- 9 Den følgende beskrivelse og tolkning af *Et kort ophold* bygger på en samtale med Thomas Kluge den 14. august 1998.
- 10 Edward Elson, Jyllandsposten den 26. december 1997.
- 11 Edward Elsons tale i Riddersalen den 15. juni 1998, hvor Dronning Margrethe afslørede billedet. Billedet blev rosende omtalt i de fleste af landets aviser efter afsløringen. For eksempel skrev P. M. Hornung den 16. juni i Politiken: "Men troen på et historisk maleri, skabt med historiske midler er naturligvis ikke bare Edward E. Elsons. Den er også så markant til stede hos Kluge, at man ikke kan lade være med at beundre hans kamp for at føre denne historiske genre – og stil – med sig ind i nutiden – trods alle odds". I dagbladet Information var Charlotte Christensen forbeholden i en kommentar den 14. juli. Heri hedder det, "at museet som nationalcelebrerende institution har fået en ordentlig omgang amerikansk olie. I trit med den forbløffende tidsånd, ruster også Frederiksborgmuseet op".
- 12 Se for eksempel Caravaggio, *Musical Concert*, Metropolitan Museum of Art, afbildet i Jonathan Brown, *Kings & Connoisseurs, Collecting Art in Seventeenth-Century Europe*, 1995, s. 199.
- 13 Martin Bigum, *The Adventures of Art*, Kunsthallen Brandts Klædefabrik, Herning Kunstmuseum, Randers Kunstmuseum, Portalen i Greve, 1997-98, s. 35. Vilhelm Rosenstand, *Episode af Ottende brigades angreb ved Dybbøl 18. april 1864*. Malet 1894. Frederiksborgmuseet, A 6488.

Tak til Thomas Kluge og Galerie Susanne Højriis for hjælp ved udarbejdelsen af denne artikel.